

UOT(80)
RUQİYYƏ MƏMMƏDOVA
Bakı Slavyan Universiteti (doktorant).
ruqiyye.ehmedova@bk.ru

AQŞIN BABAYEV, XEYRƏDDİN QOCA YARADICILIĞINDA MÜSTƏQİLLİK DÖVRÜNÜN TƏCƏSSÜMÜ

Xülasə

Məqalədə Aqşin Babayev, Xeyrəddin Qoca komediyalarında Müstəqillik dövrünə məxsus problemlər araşdırılmışdır. Bu məsələləri araşdırmaq üçün adlarını çəkdiyimiz yazıçıların bəzi komediyaları mövzu və məzmun xüsusiyyətlərinə əsasən nəzərdən keçirilmişdir. Müstəqillik dövründə baş verən sosial-iqtisadi, siyasi problemlər Aqşin Babayevin “Əlin cibində olsun”, “Mənim adımdan danışmayın”, “Əyri oturaq, düz danışaq”, Xeyrəddin Qocanın “Hərənin öz payı”, “Qonşulaşma, qohumlaşma, kirvələşmə” komediyaları əsasında təhlil olunur. .

Aqşin Babayevin “Əlin cibində olsun” komediyasında müasir dövrümüz üçün tipik olan bir mövzuya-seçki məsələsinə toxunulur. Yazıçı əsərin əsas surəti Veysəl İbadoğlunun simasında hər dövr üçün xarakterik olan, pul hesabına vəzifəyə gəlmiş, şərəfsiz, yaltaq, rüşvətxor, satqın insanların tipik surətini yaratmışdır. Dramaturq “Mənim adımdan danışmayın” ikihissəli komediyasında bir jurnalist kimi yeni açılan televiziya kanalında gördüyü ayrılıqlardan, çatışmazlıqlardan bəhs etmişdir. Yazıçı “Əyri oturaq, düz danışaq” adlı iki hissəli komediyasında isə müasir dövr üçün çox lazımlı mövzuya toxunmuş, önəmli bir məsələni qələmə almış, insanların toy və yas adətləri ilə bağlı mənasız düşüncələrinin nə qədər gərəksiz olduğunu göstərməyə çalışmışdır.

Xeyrəddin Qoca “Hərənin öz payı” komediyasında ölkənin çoxlu partiyalara bölünməsi, hakimiyyət üstündə çəkişmələr, çoxsifətlik, əliəyrilik, oğurluq, rüşvətxorluq və s. tənqid atəsinə tutulmuşdur. Müəllifin “Qonşulaşma, qohumlaşma, kirvələşmə” pyesində vəzifə düşkünlüyü, vəzifə uğrunda bir insanın necə çirkin əməllərə əl ataraq alçaldığı təsvir olunmuşdur.

Beləliklə, məqalədə adları çəkilən hər bir komediya əsasında qeyd olunan məsələlər üzrə araşdırmalar aparılmışdır. Müstəqillik dövrü Azərbaycan komediyasının ədəbiyyatımızdakı rolu, mövqeyi təhlil olunmuşdur.

Açar sözlər: dramaturgiya, komediya, ədəbiyyat, yazıçı, simvol.

Əsas Mirzə Fətəli Axundzadə komediyası ilə qoyulan Azərbaycan dramaturgiyası Müstəqillik dövründə də öz inkişafı, özünəməxsus mövzu və məzmun xüsusiyyətləri ilə yaddaşlara həkk olunmuşdur. Müstəqillik dövründə yaranan komediyalar forma və məzmun yeniliyi, cəmiyyətə, insana münasibətdə real baxışlar ifadə etməsi və fərqli bədii metodların və üslubların üzə çıxması ilə çoxəsrlik Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində yeni mərhələ olmuşdur. Bu dövrdə yazıb yaranan sənətkarlar insanların daxili aləminə enməyi bacarmış, yaxşını, pisi, müdriki, ağılsızı ayırd edib Bualonun təbirincə desək təbiəti özlərinə məsləhətçi seçə

bilmişlər: “Əgər siz komediyada şöhrət qazanmaq istəyirsinizsə təbiəti özünüz üçün məsləhətçi seçin, onun dediklərinə qulaq asın. Yalnız insanların qəlbinə dərinədən nüfuz etməyi bacaran, insanlardakı qəribəlikləri duyan, israfçını, tənbəli, sarsaq ədəbazı və qoca qısqancı ayırd edən şair onların surətlərini də səhnədə yaradıb, bütün hiyləgər işləri və danışqları ilə birlikdə bizə göstərə bilər (3, səh. 40). Müstəqillik dövrü dramaturqlarından Aqşin Babayev və Xeyrəddin Qoca komediyalarında bu özəlliklərin şahidi oluruq.

Tanınmış dramaturq Aqşin Babayev Azərbaycan ədəbiyyatında zəngin yaradıcılıq yolu keçmişdir. Onun özünəməxsus yaradıcılıq yolu, zəngin obrazlar aləmi, süjet və konfliktləri vardır. Aqşin Babayev təsvir etdiyi həyat hadisələrinin dərinliyinə, mürəkkəbliyinə, hisslərin, düşüncələrin, duyğuların müxtəlifliyinə görə müasir bir sənətkardır. Onun komediyalarında yüksək mədəniyyət, böyük səmimiyyət, xüsusi bir təbiilik vardır.

Sənətkarı ədəbiyyatımızda əsl dramaturq kimi tanıdan “Səhnə, ekran, efir” kitabındakı pyeslər olmuşdur. Bu pyeslərə “Əlin cibində olsun”, “Mənim adımdan danışmayın”, “Əyri oturaq, düz danışaq” əsərlərini misal göstərmək olar. Aqşin Babayevin komediyalarında mövzu rəngarəngliyi, fərqli süjet kombinasiyaları, zəngin obrazlar aləmi öz əksini tapmışdır. Dramaturq əsərlərində dövrümüz üçün aktual problemlərə, məsələlərə toxunmuş, mənəvi-əxlaqi, sosial-siyasi, ailə-məişət mövzularında qələmini sınamışdır. Yazıcının dramaturgiya yaradıcılığında xüsusi yer tutan “Əlin cibində olsun” pyesi iki hissədən ibarət, musiqili, satirik bir komediyadır. Deməli, bu komediyada tənqid hədəfləri, mənfi xüsusiyyətlər satirik gülüş vasitəsi ilə ifşa olunur. “Əlin cibində olsun” komediyasında müasir dövrümüz üçün tipik olan bir mövzuya-seçki məsələsinə toxunulur.

Əsərdə hadisələr seçkilərdə iştirak edib, millət vəkili olmaq arzusuna düşmüş, pyesin əsas obrazlarından biri olan Veysəl İbadoğlunun ətrafında cərəyan edir. Maddi cəhətdən imkanlı olan, hər işdə öz puluna güvənən Veysəl İbadoğlu deputatlığı da pulla almaq fikrinə düşür. O, bu yolda hər üsuldən, hətta təxribatdan belə istifadə etməkdən çəkinmir. Yazıçı Veysəl İbadoğlunun simasında pul hesabına vəzifəyə gəlmiş, pozğun, şərəfsiz, yaltaq, rüşvətxor, satqın, xain insanların tipik surətini yaratmışdır. Dramaturq əsərdə Veysəli dahi bəstəkar, yazıçı Üzeyir Hacıbəylinin “O olmasın, bu olsun” komediyasındakı Məşədi İbad obrazına bənzədir. Əgər Məşədi İbad müflisləmiş Rüstəm bəyin maddi vəziyyətinin zəif olmasından istifadə edərək var-dövlət, pul hesabına gözəl qızı Gülnazı almaq istəyirdisə, Veysəl İbadoğlu da xalqın çətin vəziyyətindən istifadə edərək, pul hesabına onların səsinə qazanaraq deputat olmaq istəyirdi. Yazıçı bu yolla göstərmək istəyirdi ki, hansı dövrdə olursa-olsun, öz pulunun gücünə güvənib nələrisə əldə etmək istəyən Məşədi İbadlar, Veysəl İbadoğlular həmişə olmuşdur və bundan sonrakı həyatımızda da olacaqdır.

Yazıçı Veysəl İbadoğluyla yanaşı Əliş Mahmudov, Cabbar kimi deputat olmaq üçün dəridən-qabıqdan çıxan obrazlar da yaratmışdır. Əgər Veysəl İbadoğlu pulun gücünə güvənib deputat olmaq xəyalına düşmüşdüsə, Əliş Mahmudov bu yolda öz qoçu dəstələrinə arxayın idi. Əliş Mahmudov onların vasitəsilə digər namizədlərə

hədə-qorxu gəlir, təxribata əl ataraq onları namizədlikdən çəkindirirdi.

Veysəl İbadoğluya çıxdığı deputatlıq yolunda pul müqabilində Fəxri, Əsmər, Qəşəm kimi obrazlar kömək edirdi. Əslində onlar bunu məcburiyyətdən, ehtiyac ucbatından yerinə yetirirdilər. Dövrümüzdəki çatışmazlıqlar, maddi çətinliklər Fəxri, Əsmər kimi insanları Veysəl İbadoğlu kimi alçaq, şəərəfsiz insanların qarşısında qula, köləyə çevirirdi.

“Əsmər: - Burax məni! Hara aparırsan-heçliyə? Boşluğa? Dilənçiliyə?! Heç özünü apara bilmirsən. Sən necə aktyorsan ki, kiçik bir rolun öhdəsindən gəlmirsən?

Fəxri: -Mən heç vaxt ikiüzlü adam rolunu oynamamışam...

Fəxri:- Əsmər, bilirəm, yenə də söz yarışında sən qalib gələcəksən, mən məğlub olacağam. Amma nə edim ki, mən veysəllərin ikiüzlülüyünə dözə bilmirəm... Əsmər, mən nə istəyirsən, edim. Yük daşıyım, süpürgəçilik eləyim... Amma razı olma ki, mən o alçağın əlinin altında olum...” (1, səh.169).

Aqşın Babayev əsərdə seçki mövzusuyla yanaşı, ölkəmizdə bəzi həkimlərin, polislərin öz vəzifələrindən istifadə edərək rüşvətə əl atdıqlarına, soyğunçuluqla məşğul olduqlarına toxunmuşdur. Yazıçı əsərdə oxucunu günümüzdəki bəzi acı həqiqətlərlə tanış etsə də sanki əsərin hər üç namizədin məğlub olması və əsərin müsbət obrazı Fəxrinin “Xalq ən ləyaqətli oğul və qızlarına səs verdi” söyləməsi sonluğu ilə tamamlanması, bir sözlə sənətkar sonda haqq-ədalətin qələbə çalması ilə insanları ruhdan düşməməyə səsləyir, nə olursa-olsun onları xoşbəxt gələcəyin gözlədiyinə inandırmaq istəyir.

Yazıçı Aqşın Babayev ömrünün çox hissəsini jurnalist kimi də fəaliyyət göstərmiş, 32 il Azərbaycan radiosunda çalışmış, bu sahədə göstərdiyi fəaliyyətlərinə görə əməkdar jurnalist adına layiq görülmüşdür. Dramaturq “Mənim adımdan danışmayın” ikihissəli komediyasında bir jurnalist kimi gördüyü ayrılıklardan, çatışmazlıqlardan, mənfiliklərdən bəhs etmişdir. Sənətkar bu əsərində də müasir dövrümüz üçün aktul olan məsələlərə toxunmuşdur. Komediya yeni açılan televiziya kanalındakı quruculuq işlərindən və bu zaman qarşıya çıxan maneələrdən, bir özəl şirkətdə baş verən qanunsuzluqlardan söhbət açılır.

Aqşın Babayevin “Mənim adımdan danışmayın” komediyası müasir dövrün reallıqlarını bütün çılpalığı, reallığı ilə əks etdirən bir əsərdir. Əsərdə gündəlik həyatımızda tez-tez rastlaşdığımız savadlı mütəxəssislərin işlə təmin olunmaması və işə götürülərkən qohumluq faktorunun əsas götürülməsi kimi vacib bir məsələ satirik şəkildə təsvir olunur.

Yeni televiziya studiyası açan müdir bu studiyayı açarkən bir sıra fırıldaqçılara əl atır. O, studiyadakı işlərin hamısına öz qohumlarını təyin edir və hətta bu hərəkətinə utanmadan haqq qazandıрмаğa belə çəkinmir: “Mən bu kanalın prezidentiyəm. Açılişə hazırlayıram. Kadr yığıram. Birinci növbədə çalışmışam, qohum-əqrəbamı öz başıma toplayım. Məsələn, operator xalam oğludur, hə, doğmaca xalam oğlu, bibim oğlunu, dayım oğlunu, atamın dayısı oğlunun nəvəsini, bibim oğlunun xalası qızını, bir də bir uzaq qohumumuz var, bilirsən necə uzaq qohum, “körpü” məsələsi, körpüdən keçəndə dal-dala toqquşmuşuq...

Hə, onu da gətirəcəm bura. Vacib deyil ki, mənim özəl kanalımda ancaq

televiziya mütəxəssisləri çalışsınlar, əksinə, mütəxəssislər hər şeyə mız qoyurlar, işləmək olmur. Qohum, qohum, yenə də qohum” (1, səh. 153).

Doğurdan da bu fakt müasir dövrümüzdə ciddi problemlərdən biridir. Bu problemə görə ölkəmizdə hər il yüzlərlə savadlı kadr işsiz qalır, onların yerini isə qohumluq bağına görə işlə təmin olunmuş savadsız insanlar tutur. Bu isə bir sıra sahələrdə uğursuzluğa, geriliyə səbəb olur.

“Mənim adımdan danışmayın” komediyasında müasir həyatımız üçün mühüm olan, bütün sahələrdə özünü göstərən rüşvət məsələsinə də toxunulur. Yeni fəaliyyət göstərən televiziya kanalında hər kəs- siçana qarşı mübarizə aparan tibb bacıları, yanğından mühafizə işlərinə nəzarət etmək üçün yanğınsöndürənlər, rejissor, tarixçi, rəssam, müğənni, şair, kişi, arvad kimi obrazlar rüşvət alıb-verməklə məşğuldur. Dramaturq göstərir ki, uşaqlıqdan xəyalı, arzusu aparıcılıq olan, öz sənətini hər şeydən çox sevən, hətta sevgilisi Aydının etirazlarına belə baxmayaraq bu sənətin arxasıya getmək istəyən savadlı, gözəl səsə, nitqə, görünüşə malik Nərgiz deyil də, rüşvət hesabına heç bir savadı olmayan, dilində qüsurlara malik, diktorluğun nə olduğundan xəbəri belə olmayan arvad obrazı baş diktör seçilir. Həmçinin əsərdəki digər sənətin sahibləri də rüşvət hesabına televiziya işə qəbul olunur.

Müasir dövrün əsas bəlalarından biri də rüşvətdir. Bu bəla da demək olar ki, bütün sahələrdə özünü göstərir, savadsızlığa, geriliyə, işsizliyə, bəzən isə insanların həyatlarının məhvində belə səbəb olur.

Yazıçı əsərdə həmçinin rejissor, rəssam obrazlarının simasında bir ay xarici ölkəyə gedib həmin ölkənin dilində danışan, özünü oranın vətəndaşı kimi hiss edən insanları tənqid etmiş, gülüş obyektinə çevirmişdir. Yazıçı bu baş verənlərə xalqın etiraz səsinə, həmçinin bir sənətkar kimi öz etirazını əsərdə bəzi hallarda sərt fikirlər bildirən naməlum səs vasitəsilə çatdırır. O, insanların onun adından danışib bir-birlərini aldatmaqlarına, rüşvətxorluqla məşğul olmaqlarına, fırıldaq işlətməklərinə, öz əməllərinə haqq qazandırmaqlarına, guya hər şeyi xalq tələb edirmiş kimi söyləməklərinə qəzəblənir, bu qəzəb isə sonda zəlzələylə, fəlakətlə nəticələnir.

Sənətkar əsərin əsas ideyasını, demək istədiyi əsas fikri sonda zəlzələ hadisəsinin fonunda Aydının monoloqu vasitəsi ilə təsvir edir: “Bu, zəlzələ deyil. Bu, xalq qəzəbinin xəbərdarlığıdır. Bu, ayrılık, rüşvətxorluq, fırıldaq əleyhinə silkələnmədir. Sən təzə kanal açırsansa, qohum-əqrəbanı başına yığma. Hər gələnin qarşısında əyilmə. Qorxma! Gəncliyə güvən! Gəncliyə!” (1, səh. 181).

Digər sənətkarlar kimi Aqşın Babayev yaradıcılığında da fikri simvollar vasitəsi ilə insanlara çatdırmaq priyomu öz əksini tapmışdır. Onun “Mənim adımdan danışmayın” komediyasında da zəlzələ hadisəsi simvoldur. Ədəbiyyatda zəlzələ anlayışı pisliliklərin, çətinliklərin məhv olması, dağılması ilə yanaşı, həm də həyatın yenidən qurulması, yeni başlanğıclar deməkdir. Görkəmli dramaturq bu simvol vasitəsilə insanları ümidlərini kəsməməyə, daim parlaq gələcəyə ümidlə baxmağa səsləyir. Yazıçı Aydının sonda dediyi “Gəncliyə güvən!” cümləsi ilə insanları ruhdan düşməməyə çağırır, onları xoşbəxt gələcəyin gəncliyə bağlı olduğuna, gələcək nəsillərin bu problemlərin həllində mühüm rol oynayacağına inandırmaq istəyir. Aqşın Babayev yaradıcılığında qələmə aldığı mövzularla müasir düşüncəyə

malik bir sənətkar olduğunu göstərmiş, toxunduğu problemlərlə ədəbiyyatımızda xüsusi ilə fərqlənmişdir. Yazıçı “Əyri oturaq, düz danışaq” adlı iki hissəli komediyasında müasir dövr üçün çox lazımlı mövzuya toxunmuş, önəmli bir məsələni qələmə almış, insanların bəzi düşüncələrinin nə qədər gərəksiz olduğunu göstərməyə çalışmışdır.

Ölkəmizin bir sıra adət-ənənələri var ki, onların içərisində toy və yas mərasimləri xüsusi ilə fərqlənir. Yazıçı bu komediyasında insanların bu mərasimləri necə şişirtdiyini tənqid etmiş, maraqlı məzmunla malik bir əsər qələmə almışdır.

Dramaturq çətinliklə öz ailəsini dolandıran, həyatın məngənələri arasında sıxılan, maddi vəziyyəti zəif olan Cəfərin timsalında toy dəvətnamələrindən bezən, düşdüyü vəziyyətdən çıxış yolu axtarmağa çalışan kasıb, imkansız tipik ailə başçısı olan insanları təsvir etmişdir. Yazıçı Cəfərin düşdüyü çətin vəziyyəti qələmə alaraq insanlara müasir, dəbdəbəli toyların, məclislərin mənasız olduğunu, maddi durumu zəif insanların necə çətin vəziyyətlə qarşılaşdığını göstərməyə çalışmışdır.

“Toy da bizim, yas da bizim,
Söz də bizim, saz da bizim ,
Toy çox olsun, yas olmasın.
Şadlıq, busat az olmasın
Hər şeyin bir qaydası var,
Toy da olar, yas da olar,
Toy da bizim, yas da bizim,

Söz də bizim, saz da bizim” (1, səh. 224).

Görkəmli sənətkar əsərdə istifadə etdiyi bu nəzm parçasında əsas fikrini ifadə etmiş, toyun da yasin da müəyyən qaydalar çərçivəsində olmağını arzu etmişdir.

Əməkdar jurnalist Aqşin Babayev əsərdə toyla yanaşı həmçinin dəbdəbəli yas mərasimlərinə də toxunmuşdur. Yazıçı yası da toy kimi təmtəraqla edən, israfçılığa yol verən, üstəlik də bunu özünü çətin vəziyyətə salıb borc -xərclə edən Səlim kimi insanları tənqid etmiş, gülüş obyektinə çevirmişdir. Yazıçı göstərir ki, sağlığında öz atasına, anasına hörmət-izzətlə yanaşmayan, yetərinə yemək verməyən, onların qayğısına qalmayan Səlim kimi oğullar onlar öldükdən sonra dost-tanışa, qohum-əqrəbaya özlərini göstərmək üçün yaslarında dəridən-qabıqdan çıxır, yası da toya çevirirlər.

Dramaturq bu əsərin sonunda da zəlzələ səhnəsini təsvir edərək sanki bu baş verənlərə öz etirazını bildirir, bu adət-ənənələrin müəyyən normalar çərçivəsində, insanlara yük olmayacaq dərəcədə keçirilməsini istəyir.

Sənətkarın bir neçə əsərinin təhlilindən sonra belə qənaətə gəlmək olur ki, Aqşin Babayev xalqını sevən, onun dərindən, problemlərinə çox ciddi yanaşan bir yazıçı olmuşdur. O, ölkəmiz üçün çox vacib əhəmiyyət daşıyan məsələləri öz komediyalarına mövzu kimi seçmişdir. O, müasir düşüncəli bir sənətkar olmuş, zamanın nəbzini tutmağı bacarmışdır. Onun bəhs etdiyimiz istər “Əlin cibində olsun”, istər “Mənim adımdan danışmayın”, istərsə də “Əyri oturaq, düz danışaq” komediyalarında qələmə aldığı mövzular buna sübutdur. Elə bu səbəbdən də o. xalq

tərəfindən çox sevilmiş, bir çox oxucuların və ədəbiyyatşünasların böyük rəğbətini qazanmışdır.

Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatının bir nümayəndəsi də var ki, o, digər sənətkarlardan öz üslubuna, öz yoluna, öz dəsti-xəttinə görə tamamilə seçilir. Bu sənətkar Xeyrəddin Qocadır. Xeyrəddin Qoca müstəqillik dövrü satirik ədəbiyyatın görkəmli nümayəndəsidir. O, ölkəmizdə baş verən bütün proseslərə diqqətlə nəzər yetirmiş, xalqını, vətəninə sevmə bir sənətkar kimi onlarla əlaqədar bütün məsələləri, problemləri satira və yumor janrında qələmə almışdır.

Xeyrəddin Qoca ədəbiyyatımızda daha çox satirik nəsrin nümayəndəsi kimi tanınsa da, dramaturgiya sahəsində qələmini sınamış, bir-birindən maraqlı, mövzu və məzmun cəhətdən zəngin olan komediyalar ərsəyə gətirmişdir. Sənətkarın satirik qələmi komediyalarından da yan keçməmiş, cəmiyyətdəki çatışmazlıqlara, nöqsanlara, eybəcərliklərə, ədalətsizliklərə, haqsızlıqlara, rüşvətxorluğa, talançılığa etiraz kəskin şəkildə əks olunmuşdur.

Xeyrəddin Qoca yaradıcılığında ədəbiyyatımızda satira və yumorun ustaları Mirzə Ələkbər Sabir, Cəlil Məmmədquluzadə, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev kimi sənətkarların yaradıcılığı bir cığır olmuşdur. Ustad sənətkar ilk, iki hissəli satirik komediyası “Hərənin öz payı” əsərində hətta bu dahi sənətkarların dramatik obrazlarını yaratmışdır. Yazıçı bu sənətkarlar vasitəsilə həm insanları ötən yüzilliyə aparır, həm də onlara göstərir ki, Cəlil Məmmədquluzadənin “Ölülər”i, Mirzə Ələkbər Sabirin hər şeydən xəbərsiz “yatmışlar”ı, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin “Marallar”ı müasir dövrümüzdə də mövcuddurlar.

Xeyrəddin Qoca “Hərənin öz payı” komediyasında ölkənin çoxlu partiyalara bölünməsi, hakimiyyət üstündə çəkişmələr, çoxsifətliklik, əliəyrilik, oğurluq, rüşvətxorluq və s. tənqid atəşinə tutulur. Müəllif əsərdə müasir dövrümüzdəki mənfi halları, çatışmazlıqları bəzən açıq şəkildə, bəzən isə üstü örtülü şəkildə oxuculara çatdırır. Yazıçı Qulamoğlu, KR rəhbəri, Muxalifətçi kimi obrazların simasında öz qohum-əqrəbalarını ətraflarına toplayaraq ölkəmizi lazımsız partiyalara bölən, insanlar arasında fikir ayrılığı yaradan, dövlətimizin əmin-amanlığını pozan yalançı, avam, cahil partiya rəhbərlərinin, əxlaqsızlığı təbliğ etməkdən başqa heç bir işə yaramayan müğənnilərin, yalnız sensasiya üçün çalışan qəzetçilərin, müasir dövrdə belə cahilliyin təbliğatçısı olan falçıların, bir sözlə müasir dövrün “marallar”ının əsl üzlərini açıb göstərir. Sənətkar bunu ya onların öz sözləri ilə, ya da əsərdəki Gülən adam və Gülməyən adam obrazlarının vasitəsilə edir. Bu obrazlar heç kimdən çəkinməyərək əsl həqiqətləri insanlara göstərir, yeri gəldikdə ikiüzlü partiya rəhbərlərinin elə üzlərinə onların səhvlərini, necə biri olduqlarını sərt şəkildə vururlar. Müəllif müasir dövrümüzdəki mənfi halları bəzən açıq şəkildə, bəzən isə üstü örtülü şəkildə oxuculara göstərir.

Xeyrəddin Qocanın komediya yaradıcılığında “Qonşulaşma, qohumlaşma, kirvələşmə” pyesi də xüsusi yer tutur. Əsərdə rəis işləyən Ağazal vəzifə eşqi ilə yaşayan, yüksək vəzifəyə sahib olmaq üçün hər şeyindən keçməyə hazır olan, ikiüzlü, yaltaq, qürursuz bir insan kimi təsvir olunur. Yazıçı obrazın öz danışığı, hərəkətləri ilə onun əsl simasını aşkara çıxararaq satirik gülüş hədəfinə çevirir. O,

yüksək vəzifəyə görə qızı üçün elçilik etməkdən belə utanmır, qızını zorla da olsa böyük vəzifəli bir şəxsin oğluna ərə vermək istəyir. O, bu yolda evini, hətta arvadının qızılarını belə satmaqdan çəkinmir. Lakin sonda onun bu xəyalları puç olur. Vəzifə hərisliyi ona baha başa gəlir. O, yaltaqlığına, çoxsifətliliyinə, rüşvətxorluğuna görə rəislərdən də azad olunur. Tək çıxış yolu kimi gördüyü qızı isə sevdiyi oğlanla ailə qurmağa hazırlaşır.

Böyük sənətkar Ağazalının acınacaqlı sonluğu ilə vəzifə hərisliyinin insanlara necə ağır sonluqla nəticələndiyini, artıq tamahın insanı hansı vəziyyətə gətirdiyini göstərir. Xeyrəddin Qoca xalqını, vətəninə sevin, onun bugününü, gələcəyini fikirləşən bir sənətkar olmuşdur. O, xalqının rifahı uğrunda istər bir dövlət xadimi, istərsə də bir yazıçı kimi daim çalışmış, bu xidmətlərinə görə dövlətimiz tərəfindən bir sıra mükafatlara layiq görülmüşdür. Lakin ən əsası isə bir sənətkar üçün ən önəmli mükafat olan xalqın sevgisini qazanmışdır.

Azərbaycan Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı sosializmin kapitalizmlə əvəz olunduğu, Azərbaycanın müstəqillik qazandığı bir dövrə təsadüf etdiyi üçün ədəbiyyatda bir çox yeniliklərlə özünü göstərmişdir. Ədəbiyyatımıza yeni məzmun, yeni mövzu, fərqli üslub-ideya, yeni janrlar, yeni qəhrəmanlar gəlmişdir. Bu dövrdə ənənəvi real təsvirlərdən daha çox irreal, mistik təsvirlər yaranmış, yazılan əsərlər də yarandığı dövrə uyğun olaraq milli ruhda yazılmışdır. Müasir dövrdə də dramaturgiyada ən çox yazılan əsərlər komediya janrında olmuş, dramaturqlar dövrün problemlərini, qüsurlarını, mühüm məsələləri bu janr daxilində təsvir etmişlər. Firuz Mustafa, Aqşin Babayev, Xeyrəddin Qoca, Vəqif Səmədoğlu, Elçin, Əli Əmirli kimi dramaturqlar komediya janrından bir vasitə kimi istifadə edərək dramaturgiyamıza yeni nəfəs gətirmişlər.

ƏDƏBİYYAT

1. Babayev A. "Səhnə. Ekran. Efir". "Borçalı" NPM, 2008, 436 səh.
2. Babayev A. "Səhnə. Ekran. Efir". Bakı, Şərq-Qərb", 2016, 424 səh.
3. Bualo. "Poeziya sənəti". Bakı, Şərq-Qərb", 2006, 112 səh.
4. Dadaşov A. "Müasir Azərbaycan dramaturgiyası". Bakı, "Elm və Təhsil", 2012, 304 səh.
5. Hüseynoğlu S. "Həyatı proseslərin axarında", Bakı, "Yazıçı", 2013, 272 səh.
6. İsmayılov H. "Azərbaycan dramaturgiyasının inkişaf problemləri (1890-1920-ci illər)" -Bakı: Elm, 1988, 200 səh 9. Xeyrəddin Qoca. "Pyeslər". Bakı, "Çinar-ÇAP", 2004, 132 səh.
7. Qoca X. "Pyeslər". Bakı, "Çinar-ÇAP", 2004, 132 səh.
8. "Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı". 2cild. 1cild. Bakı, "Elm və təhsil", 2016, 800 səh. 9. "Müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı". 2cild. 1cild. Bakı, "Elm və təhsil", 2016, 1088 səh.
10. Səfiyev A. "Komediya və həyat". Bakı, Yazıçı, 1983, 200 səh.

Rugia Mammadova

**THE EMBODIMENT OF THE INDEPENDENCE PERIOD IN THE
WORKS OF AQSHIN BABAYEV, KHEYRADDIN GOJA**

ABSTRACT

As a consequence of the study, the problems specific to the period of Independence were examined in the comedies of Akshin Babayev and Kheyreddin Goja. For the purpose of exploring these issues, some comedies by the writers we have mentioned have been reviewed based on their subject matter and content. Based on the comedies "Hand in pocket", "Don't speak behalf of me", "Let's sit crooked, let's speak straight" by Akshin Babayev and "To each his own share...", "Neighboring, family bonds, kinship" by Kheyreddin Goja, we analyze the socioeconomic and political problems that occurred during the period of independence. In Akshin Babayev's comedy "Hand in pocket" a topic that is typical for our modern times is touched upon - the issue of elections. Through Veysel Ibadoglu, the main character of the work, the writer has created a typical image of people who come to office through money, dishonorable, flatterers, bribe takers, and traitors, typical for every period. During the two-part comedy "Don't speak my name", the playwright explored the flaws and shortcomings that he saw in the newly opened TV channel from his viewpoint as a journalist. In his two-part comedy "Let's sit crooked, let's talk straight", the writer touched on a very necessary topic for modern times, wrote a significant issue, and tried to demonstrate how unnecessary people's thoughts about wedding and mourning customs are. Kheyreddin Goja criticized the division of the country into many parties, strife over power, multifacetedness, handiwork, theft, and bribery in the comedy "To each his own share". In the author's play "Neighboring, family bonds, kinship" it is described how a person degrades himself by doing dirty deeds for the sake of duty. Thus, on the basis of each comedy mentioned in the article, researches were conducted on the mentioned issues. During the period of independence, the role and position of Azerbaijani comedy in our literature were examined.

Key words: dramaturgy, comedy, literature, writer, symbol.

Ругия Мамедова

ВОПЛОЩЕНИЕ ЭПОХИ НЕЗАВИСИМОСТИ В ТВОРЧЕСТВЕ АГШИНА БАБАЕВА И ХЕЙРАДДИНА ГОДЖИ

РЕЗЮМЕ

В статье были исследованы проблемы, характерны для периода независимости, которые описаны в комедиях Агшина Бабаева и Хейраддина Годжи. Для исследования этих вопросов были рассмотрены некоторые комедии упомянутых нами писателей на основе их тематических и содержательных характеристик. Социально-экономические и политические проблемы произошедшие в период независимости, анализируются на основе комедий Агшина Бабаева «Готовься к расходам!», «Не говорите за меня», «Поговорим начистоту», Хейраддина Годжи «Каждому своя доля», «Стать соседями, породниться, стать кирвой».

В комедии Агшина Бабаева «Готовься к расходам!», затронута типичная для нашего времени тема - вопрос выборов. Писатель, в лице главного героя произведения Вейсела Ибадоглу, создал типичного бесчестного, лстивого человеческого образа, пришедшего на должность за счет денег, взятки, предательства. В двухсерийной комедии по имени «Не говорите за меня», драматург, как журналист рассказал о недостатках и нечестностях, которые увидел в только что открывшемся телеканале. А в своей двухсерийной комедии «Поговорим начистоту», писатель затронул очень нужную и важную для современности тему, вопрос о свадебных и траурных обычаях и тем самым постарался показать, насколько мысли людей обо всем этом абсурдны и ненужны.

В комедии Хейраддина Годжи по имени «Каждому своя доля» критикуется раскол страны на множество партий, борьба за власть, лицемерие, склонность к воровству, само воровство, взяточничестве и т. д. В пьесе автора, «Стать соседями, породниться, стать кирвой» описано, как человек ради должности прибегая к грязным поступкам, может унижить себя. Таким образом, на основе каждой упомянутой в статье комедии были проведены исследования по указанным вопросам. Была проанализирована роль и место азербайджанской комедии в нашей литературе в период независимости.

Ключевые слова: драматургия, комедия, литература, писатель, символ.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 15.02.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 24.02.2024

Rəyçi: prof. Musayeva Bella Sirac qızı

tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur